

PRZEDMOWA

Prezentowana monografia powstała dzięki studiom prowadzonym w Europejskim Ośrodku Studiów Penologicznych Zakładu Prawnych i Społecznych Badań Integralnokulturowych w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego (ZPiSBI IPSiR UW)¹ w latach 2007–2010 w ramach kilku cząstkowych programów badawczych IPSiR UW. Były to następujące programy: „Historia doktryn penitencjarnych” (BST 2007, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Historia doktryn penitencjarnych i jej kontekst kulturowy” (BST 2008, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Podstawy myśli penologicznej w wybranych krajach Europy Zachodniej od połowy XVIII w. do połowy XIX w.” (BW 2008, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Badania społecznych uwarunkowań teorii kary i ich wpływu na politykę kryminalną” (BST 2009, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Źródła prawa. Emocje czy racjonalność” (BST 2010, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki). Niektóre wyniki tych badań, które tutaj pominięto, były już publikowane wcześniej w recenzowanych artykułach teoretycznych i problemowych, a także w pracy zbiorczej *Kara w nauce i kulturze*². Całość tych prac była kontynuacją wcześniejszego

¹ Informacje na temat Ośrodka, w tym jego podstaw teoretycznych, są zawarte w polsko-angielskim tomie III prac EOSP: *Europejski Ośrodek Studiów Penologicznych. Uniwersytet Warszawski. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji. Zakład Prawnych i Społecznych Badań Integralnokulturowych: EOSP ZPiSBI IPSiR UW*, red. J. Utrat-Milecki, J. Królikowska, Warszawa, IPSiR UW 2010.

² *Kara w nauce i kulturze*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa, Wydawnictwa UW 2009.

czteroletniego programu badawczego prowadzonego w ramach badań statutowych IPSiR „Kara w nauce i kulturze” (BST 2003–2006, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki). Wyniki tego programu badawczego były sukcesywnie publikowane w recenzowanych artykułach teoretycznych i problemowych, a ich implikacje teoretyczne zostały całościowo zaprezentowane w książce *Podstawy penologii. Teoria kary*³.

W prezentowanej monografii wyniki badań dotyczących pewnych aspektów współczesnych kultur penalnych i ich nowożytnych źródeł zostały wykorzystane do krytycznej analizy dotychczasowych teorii kary i ich klasyfikacji w nauce prawa karnego i penologii. Badania wykazały poważne problemy naukowe, jakie wiążą się z zagadnieniem teorii kary i jej klasyfikacji, a które mogą też mieć wpływ na rozumienie, a więc i kształtowanie polityki kryminalnej. Badania ujawniły konieczność całościowego uporządkowania podstawowych kategorii klasyfikacyjnych teorii kary. Stały się podstawą nie tylko krytyki dotychczasowego dorobku, ale też opracowania na jego podstawie, i dzięki jego osiągnięciom, nowej penologicznej klasyfikacji teorii kary na użytek prawa karnego, ale też studiów społecznych historii kary i więzienia. Jeśli zagadnienie kary ma być przedmiotem refleksji naukowej, a nie wyłącznie opisu, to, moim zdaniem, dotychczasowe podstawy teoretyczne kary w nauce prawa karnego i penologii powinny ulec modyfikacji.

Książka składa się z pięciu rozdziałów w dwóch częściach. W części pierwszej omówiono najpierw nową klasyfikację teorii kary. Jest ona przedstawiona na tle krytyki dotychczasowych klasyfikacji najważniejszych nurtów myśli penalnej i co najmniej dziesiątek ważniejszych teorii karnych różnie klasyfikowanych. Kierując się kryterium poznawczym, przedstawiamy z tej perspektywy charakterystykę i uzasadnienie nowej klasyfikacji teorii kary, w której wyodrębniamy kategorie teorii imperatywnych, instrumentalnych, imperatywno-instrumentalnych, negacjonizmu penalnego, humanistycznej krytyki praktyk penalnych, punitivności populistycznej i teorii deskryptywnych. Wyjście poza dotychczasowe rozważania, z jednoczesnym

³ J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa, Wydawnictwa UW 2006.

wykorzystaniem dotychczasowego dorobku nauki prawa karnego w zakresie studiów teorii kary, stało się możliwe dzięki przyjęciu w prowadzonych studiach strategii badań integralnokulturowych⁴. W ramach badań integralnokulturowych opracowano już wcześniej rozszerzoną definicję kary kryminalnej, stanowiącą syntetyczny zapis integralnokulturowej teorii kary będącej podstawą analizy w niniejszej pracy. Strategię badań integralnokulturowych przygotowano na podstawie doświadczeń zdobytych od 1989 roku w toku pracy naukowej w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego.

W drugiej części pracy omówiono pewne aspekty dynamiki kultur penalnych Zachodu. Skoncentrowano się przede wszystkim na okresie uważanym dość powszechnie za czas dojrzewania współczesnych zasad wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, ale też czas narodzin systemów penitencjarnych i tzw. klasycznych nurtów w teorii kary i tradycyjnych kategorii klasyfikacyjnych teorii kary, skądinąd mogących też szukać swych źródeł w Antyku. Badania przeprowadzone z wykorzystaniem swoistej historii naturalnej pojęcia i zjawiska panoptyzmu, w połączeniu z wynikami badań zamieszczonymi w części pierwszej tej pracy oraz wcześniejszymi wynikami badań zamieszczonymi w książce *Podstawy Penologii. Teoria kary*, pozwoliły opracować przedstawną klasyfikację teorii kary. W zamierzeniu studia tego rodzaju mogą w jakimś stopniu przyczynić się do pobudzenia rozwoju dalszych, pogłębionych badań, które umożliwiłyby prowadzenie ciekawej i, co najważniejsze, merytorycznej dyskusji. W pracy zrezygnowano z prezentacji całości opracowanego w ramach badań referatu materiałowego z zakresu historii myśli i instytucji oraz doktryn penalnych. W zakresie materiału faktograficznego i źródeł praca została ograniczona do, jak uważam, niezbędnego mini-

⁴ Por. hasło: J. Królikowska, J. Utrat-Milecki, „Badania integralnokulturowe”, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, *Suplement*, Warszawa, Żak 2010; J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii...*, rozdz. II: „Podstawy badań integralnokulturowych”; J. Królikowska, *Wstęp*, [w:] *Integralnokulturowe badanie kontaktu kulturowego. Wybrane problemy społeczne i prawne*, red. J. Królikowska, Warszawa, Wydawnictwa UW 2009, s. 7–8.

mum, koniecznego dla jasnego wyłożenia myśli. Ma jednak, mimo naukowego charakteru i świadomie wybranej formy wprowadzenia teoretycznego, służyć również jako poważna pomoc w procesie dydaktycznym z zakresu zaawansowanych studiów penologii: zwłaszcza w wykładach teorii kary i dziejów kultur penalnych.

FOREWORD

This monograph was produced as a result of research lead in the years between 2007-2010 in the European Centre for Penological Studies at the ZPiSBI IPSiR UW¹ as a part of several smaller scientific research programs conducted by the Institute of Social Prevention and Resocialization of the University of Warsaw. The programs were as follows: „The History of Penitentiary Doctrines” (2007, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki), „The History of Penitentiary Doctrines and its Cultural Context” (2008, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki), „Principles of Penological Thought in Chosen Western European Countries, Covering the Period Between 1750 and 1850” (2008, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki), „Research on Social Conditioning of the Theory of Punishment and its Influence on Criminal Justice Policy” (2009, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki), „Sources of Law. Emotions or Rationale” (2010, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki). Some of the research findings, which are omitted here, have already been published in peer-reviewed articles dealing with theory and problems, as well as in the collective

¹ The information about the Centre and the Division of Culturally Integrated Legal and Social Studies (ZPiSBI) IPSiR UW and about theoretical framework of the Centre and the Division is presented in the Polish-English edition of Volume III of series of Works of European Centre For Penological Studies: *European Centre for Penological Studies. University of Warsaw. Faculty of Applied Social Sciences and Resocialization. Institute of Social Prevention and Resocialization. Division of Culturally Integrated Legal and Social Studies*, ed. J. Utrat-Milecki, J. Królikowska, Warsaw, IPSiR UW 2010.

work entitled „Punishment in Science and Culture”². Those studies are a continuation of a prior four-year research program „Punishment in Science and Culture” conducted by the IPSiR (2003–2006, IPSiR, DoR J. Utrat-Milecki). The results of this research have been successively published in peer-reviewed articles dealing with theory and problems, whereas their entire theoretic implications are presented in the book *Principles of Penology. Theory of Punishment*³.

This monograph presents the results of the research in certain aspects of contemporary penal cultures and their recent sources as basis for critical analysis of already existing theories of punishment and their classification in the criminal law science and penology. The research reveals serious scientific issues concerning the theory of punishment and its classification, which may affect the comprehension and, in consequence, the shaping of the criminal justice policy. The research unveils the need for global systematisation of basic classification categories of the theory of punishment. The results and achievements of this research have not only become the foreground for critique of the previous work; they have laid the foundations for new penological classification of the theory of punishment which can find its application in the fields of criminal law and social studies on punishment and prison history. If the question of penalty is to be a subject for scientific reflection and not just description, then in my opinion the earlier theoretic principles of punishment in the criminal law science and penology should be modified.

The book is composed of five chapters embedded in two parts. In the first part we present the new classification of the theory of punishment portrayed against the critique of earlier classification of the main schools of penal thought and about a dozen important penal theories classified in various ways. Tackling the issue from the perspective of cognitive criteria, we present the features of and a justification for a new classification of the theory of punishment, in

² *Punishment in Science and Culture*, ed. J. Utrat-Milecki, Warsaw University Press 2009.

³ J. Utrat-Milecki, *Principles of Penology. Theory of Punishment*, Warsaw University Press 2006.

which we distinguish the following categories of theories: imperative, instrumental, imperative and instrumental, penal negationism, humanist critique of penal practice, punitive populism and descriptive theories. Going beyond the earlier reflections and at the same time incorporating already existing work of research in penal law within the frames of studies on theory of punishment was made possible through the implementation of the strategy of the culturally integrated studies⁴. An extended definition of criminal punishment had already been developed within the field of the culturally integrated studies and it represents the synthesis of the culturally integrated theory of punishment, which is the basis for this book. The strategy of the culturally integrated studies has been developed on the grounds of research that has been conducted since 1989 at the Institute of Social Prevention and Resocialization of the University of Warsaw.

In the second part of the book we present some aspects of the dynamics of the western penal cultures. Our main focus is the period quite commonly regarded as the period of progress in the modern penal law policies that deal with criminal cases; a period that was marked by the birth of penitentiary systems, classical theories of punishment and traditional classification categories of the theory of punishment, whose sources can be, as a matter of fact, traced back to Antiquity. A specific natural history of a concept and phenomenon called panoptism was used in the research, which, altogether with the results of studies published in the first part of this book and with the previous research published in the aforementioned *Principles of Penology. Theory of Punishment*, have rendered it possible to develop here presented classification of the theory of punishment. The aim of these kinds of studies is to bring motivation for further, deeper research, which would open doors to important and, most of all, content-related discussions. This paper does not present the full

⁴ See: „Culturally Integrated Studies”, ed. J. Królikowska, J. Utrat-Milecki, [in:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, ed. T. Pilch, *Suplement*, Warsaw, Żak 2010; J. Utrat-Milecki *Principles of Penology...*, chapter II: *Principles of Culturally Integrated Studies*; J. Królikowska, „Introduction”, [in:] *Integralnokulturowe badanie kontaktu kulturowego. Wybrane problemy społeczne i prawne*, ed. J. Królikowska, Warsaw University Press 2009, pp. 7–8.

spectrum of studies on history of penal thought, institutions and doctrines. It covers the indispensable minimum of factographic material and sources, essential for the clarification of the matter. The aim of this paper, aside from its scientific character and intentionally chosen form of a theoretic introduction, is to serve as a didactic aid in the domain of advanced penology, especially in interpretations of the theory of punishment and history of penal cultures.